

Theoretical Approaches Applied to Elderly Abuse and Neglect

Mehtap Aktaş

Department of Social Work, Institute of Health Sciences, Cankırı Karatekin University, Çankırı, TURKEY

ORCID: 0009-0003-5725-0270

ABSTRACT

Purpose: The purpose of this study is to raise awareness about theoretical approaches to elderly abuse and neglect. Methods: Elderly can be expressed as a period of loss that brings with it many problems in which people cannot fully achieve their biopsychosocial well-being and experience some inadequacies in their duties and powers in the existing order. The onset of elderly is reported as 65 years of age and above. Elderly is increasing rapidly day by day. As a result of this rapid increase, elderly people face some problems and difficulties in the world and in our country, and changes occur in their daily lives. Results: In parallel with this rapid increase in the proportion of the elderly population in social terms, elderly neglect and abuse are among the main problems experienced by the elderly. Elderly neglect and abuse, which is an important public health problem, causes many physical, psychological and social problems in the elderly. WHO reports that as a result of elderly neglect and abuse, some important problems such as injury, disease, lack of productive power, loneliness and pessimism develop in individuals. These problems resulting from elderly neglect and abuse are human rights violations against the elderly. Countering this human rights violation or minimizing the problem is of great importance for the social work profession. Social workers working with abused and neglected elderly individuals must be equipped with sufficient scientific knowledge and skills. Because social workers' knowledge of the risks, signs and symptoms, evaluation of elderly abuse and neglect, and intervention methods against elderly neglect and abuse will be effective in preventing the problem, developing solutions, and intervening. Conclusion: It is important to empower older people. Along with empowerment activities for elderly individuals, activities to improve their self-confidence, discover their skills and abilities, and maximize their motivation should also be carried out. In addition, macro-level studies on elderly abuse and neglect should be continued and educational activities to inform the society should be accelerated. Public spots on television channels, newspapers, magazines, congresses and panels that draw attention to elderly neglect and abuse will also be beneficial in combating the problem.

Key words: Abuse, Elderly, Neglect.

Yaşlı İstismar ve İhmaline İlişkin Uygulanan Kuramsal Yaklaşımlar

ÖZ

Amaç: Bu çalışmada, yaşlı istismar ve ihmaline ilişkin kuramsal yaklaşımlara yönelik farkındalık sağlamak amaçlanmıştır. Yöntem: Yaşlılık, kişilerin biyopsikososyal açıdan iyi olma durumlarını tam anlamıyla sağlayamadıkları, var olan düzende görev ve güçlerinde birtakım yetersizlikler yaşadıkları pek çok problemi beraberinde getiren kayıplar dönemi olarak ifade edilebilmektedir. Yaşlılığın başlangıç dönemi 65 yaş ve üzeri olarak bildirilmektedir. Yaşlılık her geçen gün hızla artış göstermektedir. Bu hızlı artış sonucunda yaşlılar dünyada ve ülkemizde birtakım sorunlar ve güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadır ve günlük yaşamlarında değişimler meydana gelmektedir. Bulgular: Toplumsal açıdan yaşlı nüfus oranında meydana gelen bu hızlı artışa paralel olarak yaşlıların yaşamış oldukları sorunların başında yaşlı ihmali ve istismarı gelmektedir. Önemli bir halk sağlığı sorunu olan yaşlı ihmali ve istismarı yaşlılarda pek çok fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlara yol açmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), yaşlı ihmali ve istismarı sonucunda bireylerde yaralanma, hastalık, üretim gücünde yetersizlik, yalnızlık ve karamsarlık gibi bazı önemli sorunlar geliştiğini bildirmektedir. Yaşlı ihmali ve istismarına bağlı gelişen bu sorunlar yaşlı bireye karşı yapılmış bir insan hakkı ihlalidir. Bu insan hakkı ihmaline karşı koymak ya da sorunu en aza indirmek sosyal hizmet mesleği açısından büyük önem taşımaktadır. İstismar ve ihmale uğrayan yaşlı bireylerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının yeterli bilimsel bilgi ve beceriyle donanımlı olması gerekmektedir. Çünkü, sosyal hizmet uzmanının yaşlı ihmali ve istismarına karşı gelişebilecek riskleri, belirti, bulguları, yaşlı istismar ve ihmali değerlendirilmesini, müdahale yöntemlerini bilmeleri sorunun önlenmesinde, çözüm yollarının geliştirilmesinde ve müdahale edilmesinde etkili olacaktır. Sonuç: Yaşlıların güçlendirilmesi önemlidir. Yaşlı bireylere yönelik güçlendirme çalışmalarını birlikte özgüvenlerini geliştirme, beceri ve yeteneklerini keşfetme, motivasyonlarını en üst düzeye çıkarma faaliyetleri de yapılmalıdır. Bununla birlikte, yaşlı istismar ve ihmali yönelik makro düzeyde çalışmaların sürdürülmesi, toplumu bilgilendirici eğitim faaliyetlerinin de yapılması hız kazanmalıdır. Televizyon kanallarında, gazete, dergi, kongre ve panellerde kamu spotlarının yaşlı ihmali ve istismarına dikkat çekici nitelikte olması da sorunla mücadelede fayda sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: ihmali, İstismar, Yaşlı.

GİRİŞ

Yaşlılık, kişilerin biyopsikososyal açıdan iyi olma durumlarını tam anlamıyla sağlayamadıkları, var olan düzende görev ve güçlerinde birtakım yetersizlikler yaşadıkları pek çok problemi beraberinde getiren kayıplar dönemi olarak ifade edilebilmektedir (Gülen vd., 2013). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ise yaşlılığı, kişilerin çevre ile bağlarının azaldığı, uyum konusunda sıkıntıların yaşandığı bir dönem olarak tanımlamakta ve yaşlılığın başlangıç döneminin 65 yaş olduğunu bildirmektedir (WHO, 1999).

Dünyada yaşlı nüfus oranı %10,0'dır. Türkiye'de ise bu oran %9,7'dir. Türkiye'de yaşlı nüfusunun yaş gruplarına göre sınıflandırılması dikkate alındığında nüfusun %61,5'inin 65-74 yaş, %30,2'sinin 75-84 yaş ve %8,2'sinin 85 ve daha yukarı yaş aralığında yer aldığı görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2021). 2021 yılında yapılan verilere göre ise %64,7'sinin 65-74 yaş, %27,3'ünün 75-84 yaş ve %8,0'ının 85 yaş ve daha yukarı yaş aralığında yer aldığı görülmektedir. TÜİK 2021 yılı verileri dikkate alındığında Türkiye'deki yaşlı nüfus oranı dünyadaki 167 ülke arasında 67. sırada yer almaktadır (TÜİK, 2021). Bu verilerden de anlaşıldığı gibi yaşlı nüfus oranının her geçen gün hızla artış gösterdiği görülmektedir.

Dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfus oranında görülmekte olan hızlı artış, yaşlıların birtakım sorunlarla ve güçlüklerle karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır ve günlük yaşamlarında değişimlere ve güçlüklerle yol açmaktadır. Toplumsal açıdan yaşlı nüfus oranındaki artışa paralel olarak, yaşlıların yaşamış oldukları sıkıntıların başında yaşlılara yönelik uygulanan istismar ve ihmal sorunu gelmektedir (Altun, 2012). Toplumsal açıdan önemli bir halk sağlığı sorunu olan yaşlı ihmal ve istismarı bireylerde pek çok fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlara neden olmaktadır. DSÖ verilerine göre, yaşlı ihmal ve istismarı sonucunda bireylerde yaralanma, hastalık, üretim gücünde yetersizlik, yalnızlık ve karamsarlık gibi bazı önemli sorunlar gelişmektedir. Yaşlının ihmal ve istismarına bağlı gelişen bu sorunlar yaşlı bireye karşı yapılmış olan bir insan hakkı ihlalidir ve bu insan hakkı ihmaline karşı koymak ya da sorunu en aza indirmek toplumsal çerçevede birçok meslek grubunun ortak bir zeminde yer aldığı multidisipliner bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymaktadır (WHO, 2002).

Yaşlı bireylerin istismar ve ihmeline yönelik çözüm arayışları multidisipliner bir yaklaşımı gerektirmektedir. Ancak bu alanda diğer disiplinler olduğu kadar sosyal çalışmacıların görev ve uygulama kabiliyetlerine daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır ve bu bağlamda yaşlı istismar ve ihmalinde çözüm yolu geliştirmede disiplinler arası diğer ekip üyelerinin sosyal hizmete yöneldikleri görülmektedir (Donovan ve Regehr, 2010). Yaşlı istismarı ve ihmali ile mücadelede sosyal hizmet bilim ve mesleğinin, bu mesleğin uygulayıcıları konumundaki sosyal hizmet uzmanlarının önemli bir göreve sahip oldukları görülmektedir.

İstismar ve ihmale uğrayan yaşlı bireylerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının sosyokültürel bazı faktörler hakkında yeterli bilimsel bilgi ve beceriyle donanımlı olması önem arz etmektedir. Sosyal hizmet uzmanının yaşlı ihmali ve istismarına karşı gelişebilecek riskleri, belirti-bulguları, yaşlı istismar-ihmal değerlendirilmesini, istismar ve ihmalde müdahale yöntemlerini bilmeleri sorunun önlenmesinde ve çözümünde etkili olabilmektedir. Ayrıca, sosyal hizmet uzmanlarının mağdur, fail veya her ikisi ile birlikte de çalışabildikleri ortamlarda konuya ilişkin bilimsel bilgi ve becerilerinin müdahale yöntemi geliştirmelerinde önemli ölçüde etkili olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla yaşlı ihmal ve istismarının önlenmesi, bunun için çözüm yollarının geliştirilmesi ve bunlara müdahale edilmesinde sosyal hizmet uzmanlarının farklı bir bakış açısı geliştirebilmeleri için yaşlı ihmali ve istismarı konusunda kavramsal ve kuramsal bilimsel bilgi ve beceriye sahip olmalarının yararlı ve önemli olacağı düşünülmektedir.

YAŞLI İHMALİ VE İSTİSMARI

Yaşlı bireyin bakımını sağlayan kişiler tarafından beslenme (yiyecek, içecek), kişisel ihtiyaçlar ve sağlık gereksinimlerinin (ilaçlar) kasıtlı ya da kasıtsız olarak karşılanmaması, yaşlı bireye karşı hal ve hareketlerde isteksiz davranışlar ve tutumlar sergilenmesi, maddi, manevi ve duygusal yönden zarar verilmesi yaşlı ihmali olarak ifade edilmektedir (Akdemir, 2008).

Yaşlı istismarı ise yaşlı bireyin sağlık durumunu, bireysel iyilik halini ve yaşam kalitesini olumsuz etkileyen ve zarar veren herhangi bir davranış bütünüdür. Yaşlı istismarı ihmale de

dönüşebilmektedir (Öztunç,2016). Günümüzde yaşlı istismarı ve ihmali, toplumsal bir sorun olmakla birlikte sıklıkla toplum içinde gizlenen bir sorundur. Toplumsal yaşamda bu sorunun gizli kalması, yaşanan problemlerin her geçen gün artış göstermesine neden olarak tüm dünyada sorunun daha da yaygınlaşmasına olumsuz yönde katkı sağlamaktadır (WHO, 2017). Yaşlı istismar ve ihmali yaşamın her aşamasında karşımıza çıkan önemli bir sorun olmasına karşın, toplumdaki bireylerin soruna ilişkin farkındalık geliştirmeleri ve toplumsal bir sorun olarak kabul etmeleri uzun bir süreci kapsamaktadır (National Center on Elder Abuse, 1998). DSÖ verilerinde yaşlı istismar ve ihmal sorununun çok büyük olduğu, ancak sorunun %80'inin rapor olarak kayıtlara geçmediği, gizli tutulduğu bildirilmektedir (WHO, 2015).

Yaşlı ihmal ve istismarı herhangi bir yerde, zaman diliminde, toplumda gelişebilmektedir. Sıklıkla yaşlı ihmal ve istismarı yaşlı bireyin yaşadığı evinde, bakım evlerinde, sağlık bakımı aldığı hastanelerde, huzurevlerinde ve sokakta meydana gelebilmektedir. Bu sosyokültürel sorun her ekonomik düzeyde, kültürde, etnik yapıda ve dinde oluşabilmektedir (Öztunç,2016). Yaşlı istismarı farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Akdemir, yaşlı istismarını fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik istismar olmak üzere dört kategoride ele almaktadır. (Akdemir, 2008).

Fiziksel İstismar

Yaşlı bireyin bakımını sağlayan ya da güven duyduğu kişi tarafından şiddet amacı ile vücudunun herhangi bir yerine yapılan fiziksel eylemler bütünü fiziksel istismar olarak tanımlanmaktadır. Toplum tarafından en çok gündeme gelen şiddet türü fiziksel istismardır. Yaşlı bireyi yatağa bağımlı bırakma, engel olma, zorla ilaç kullandırma, dövme ve vücudunda bazı izler ve yaralamalara sebep olma fiziksel istismarın en belirgin şeklidir. Yaşlı bireye uygulanan fiziksel istismarın ortaya çıkmasında ve artışında bakım vericilerin madde bağımlısı olması, düşük sosyo-ekonomik durum, önceden aile içi şiddete maruz kalma gibi faktörlerin önemli derecede etkili faktörler olduğu bilinmektedir (Altun, 2012; Donovan ve Regehr, 2010).

Psikolojik İstismar

Yaşlının güven duyduğu birey tarafından sözel veya sözel olmayan bir biçimde psikolojik olarak sıkıntıya sokulması, bunaltılması, acı, ızdırap veren sözler söylenmesi, anksiyete ve depresyon yaratacak eylemlerde bulunulması psikolojik istismar olarak nitelendirilmektedir. Yaşlı bireyin kişilik özellikleri ile alay etme, azarlama, korkutma, yok sayma, yaşlıyı incitme veya kırma amacı taşıyarak duygularıyla oynama, utanmasını sağlama veya tehdit etme psikolojik istismar kapsamında değerlendirilmektedir. Bununla birlikte yaşlı bireyi evden göndermekle veya bakım evine vermekle tehdit etme, sürekli başka kişilerin yanında utandırma ve suçlama da psikolojik istismar olarak kabul edilmektedir (Öztunç, 2016). Bu tip hakaret içerikli sözler duygusal ve zihinsel olarak yaşlı bireyde kendini değersiz, kötü hissetme, kaygı, anksiyete, depresyon ve üzüntüye sebep olabilmektedir (Karadakovan, 2014). Yaşlı bireyin psikolojik istismara maruz kalmasında madde bağımlılığı, fiziksel ve zihinsel engelli olma durumu, işsizlik ve ekonomik yetersizlik etkili olabilmektedir (Öztunç, 2016).

Cinsel İstismar

Yaşlı bireyin isteği dışında zoraki bir biçimde cinsel ilişkiye zorlanması, cinsel açıdan faydalanılması cinsel istismar olarak tanımlanmaktadır. Yaşlının genital bölgesinde meydana gelen sorunlar, oturmasında meydana gelen sorunlar, iç çamaşırındaki kan lekesi, tecavüz ve zor kullanarak kıyafetlerinin çıkarılmasının istenmesi gibi durumlar cinsel istismarın en temel kavramları arasından sayılmaktadır. Açıklanamayan nedenlerden dolayı oluşan anal veya vajinal kanamalar, vücudunun çeşitli yerlerinde görülen çürük ve morluklar, kıyafetlerinin kanlı olması göğüslerdeki ısırik izleri cinsel yolla bulaşan birtakım hastalıkların gelişmesi cinsel istismarın diğer şekilleri arasında yer almaktadır (Altun, 2012). Cinsel istismara maruz kalan yaşlı bireylerde utanma hissi, damgalanma korkusu, yoğun üzüntü, sosyal izolasyon, bakım verici tarafından cezalandırılma korkusu gelişebilmektedir ve olayı kendilerine bakım veren kişi/kişilerden eylemi gizleyebilmektedirler. Bu durum toplumsal açıdan önemli bir sorun olarak görülen yaşlı cinsel istismarının ortaya çıkarılmasının büyük engel teşkil etmektedir. Bu nedenle

sosyal çalışmacıların yaşlılara ilişkin cinsel istismarın ortaya çıkarılmasında ve çözümlenmesinde yaşlılarda meydana gelen değişiklikleri gözlemlenmeleri, farkında olmaları ve çözüm yöntemleri geliştirmeleri faydalı olacaktır. Çünkü cinsel istismar yaşlı bireylerde fiziksel ve psikolojik sağlığı da olumsuz etkileyerek yaşam kalitesini azaltmaktadır (Kıssal, 2008; Momtaz vd., 2013).

Ekonomik İstismar

Yaşlı bireye bakım veren ve güven duyduğu kişi tarafından parasına, malına ve mülküne yasal veya yasal olmayan yöntemlerle (tehdit, zor kullanma, kandırma vb) el konulması, hırsızlık yapılması, çalıştırılması, çalışmaya zorlanması ekonomik istismar kapsamında değerlendirilmektedir (Karadakovan, 2014).

Toplumsal olarak ekonomik istismarı belirlemek bazı durumlarda zor olabilmektedir. Özellikle yaşlı bireye bakım verenlerde ekonomik açıdan yetersizliklerinin olması, yaşlı bireye ait evin, arabanın, paranın, emekli maaşının kullanılmasında doğrudan hak sahibi olma duygusu yaratabilmektedir ve yaşlı isteği dışında ekonomik istismara uğramaktadır. Yaşlı birey bazen bu durumu kabullenmekte bazen ise kontrolünün tamamen elinden alınması sebebiyle zihinsel ve duygusal sorunlar yaşayabilmektedir (Turla, 2007).

YAŞLI İSTİSMARINI ANLAMAK İÇİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Sosyal hizmet uzmanları yaşlılık döneminde meydana gelen değişimleri ve yaşlı istismarını anlayabilmek için farklı yaklaşımlar kullanmaktadırlar. Çünkü, biyolojik, sosyal ve gelişimsel yaşlanma olayına genel bir bakış açısıyla yaklaşımda bulunmak yaşlılık sürecinde farkındalık oluşturmaya yardımcı olacaktır (Hutchison, 2015). Yaşlı istismarında kullanılan bazı yaklaşımlar şunlardır;

Güçlendirme Yaklaşımı

Güçlendirme yaklaşımı son yıllarda birçok sosyal çalışmacı tarafından farklı şekillerde ifade edilmiş ve güncel bir kavram olmaya başlamıştır. Browne (1995) göre, güçlendirme düşüncesi farklı çalışmalarda bir müdahale yöntemi, ürün, yetenek ve zaman olarak değerlendirilmektedir. Güçlendirme bireyi hedef alan, kontrol ve güç duygusunun yoğun olarak

hissedilmesine olanak sağlayan ve sosyal güçleri içine alan sosyal bir bakış açıdır (Shearer ve Reed, 2004). Sosyal yapılar içerisinde bazı durumlarda gelişebilen güç dengesizlikleri sosyal alanda eşitsizliklere yol açmaktadır. Sosyal açıdan bakıldığında ortalama yaşam süresinin yüksek gelire sahip bireylerde düşük gelire sahip bireylere oranla çok daha yüksek olduğu söylenmektedir (Thompson, 2016).

Hage ve Lorensen herhangi bir güçlendirme stratejisi için çıkış noktasını, algılanan baskının veya güçsüzlüğün var oluş durumu olarak ifade etmişlerdir (Hage ve Lorensen, 2005). Lord ve Hutchison'a (2009) göre ise güçsüzlüğün temel boyutlarını sosyal izolasyon, hizmetlere ve sistemlere ulaşamama, yoksulluk ve istismar oluşturmaktadır. Bu doğrultuda sosyal çalışmacıların bireye yönelik güçlendirme yaklaşımlarında güç ve güçsüzlük ilişkilerini hedef alarak ve yeniden yapılandırarak müdahale uyguladıkları görülmektedir (Lord ve Hutchison, 2009).

Smith (2008) güçlendirme yaklaşımının hizmet alanlarının ortaklaşa katılımı ile gerçekleştiğini belirtmektedir. Güçlendirme yaklaşımında sorunun kaynağına göre farklı biçimde çalışmalar gerçekleştirilebilmektedir. Güçlendirme kavramını gerçekleştirirken Thompson'ın kişisel, kültürel ve yapısal düzeylerden oluşan Psychological Cultural Social Modeli (PCS) uygulamalarda en çok benimsenerek kullanılan yaklaşımdır (Smith, 2008). PSC'de kişisel düzey, güven duygusu oluşturma, kişinin benlik saygısını olabileceği seviyenin en üst düzeyine çıkarma ve yeteneklerinin keşfedilmesini içermektedir. Ayrıca kültürel düzey bir takım kalıplaşmış duygularla mücadele etmeyi ve açığa çıkarılmayan baskıları ortaya çıkarıp baş etme durumunu güçlendirmeyi ele almaktadır. Yoksulluk toplum içindeki yapısal sorunları yansıtırken, kişinin sosyal ağlar içerisindeki yeri, gücü ve fırsatları paylaşma durumu politik düzeyi yansıtmaktadır (Thompson, 2016).

Sosyal hizmet uzmanları, uygulama alanlarında kişisel ve sosyal yönden zorluklar yaşayan bireylerle çalışmaktadır. Sosyal çalışmacılar bireylerin sorunlarını ele alırken ve müdahalede bulunurken bireyi çevresi ile bir bütün olarak değerlendirmektedir ve çevre-birey arasındaki ilişkiyi önemsemektedir. Dolayısıyla sosyal hizmet mesleğinin sistem

teorisine odaklandığı, sosyal çevre içinde birey ve sistemler arasındaki ilişkinin hedef alındığı görülmektedir (Smith, 2008).

Güçlendirme sürecini başlatan koşullar genelde bireyin yaşamında meydana gelen değişimler ve kriz durumlarıdır. Bu dönemlerde bireyde meydana gelen öfke, hayal kırıklığı gibi duygular itici bir güç olarak görülmektedir ve mevcut durumu değiştirmek, etkili eylem geliştirmek için kullanılmaktadır (Lord ve Hutchison, 2009). Bu süreçlerde bireylere sosyal destek hizmetlerini sağlanması ve öz yetkinlik inşa edilmesi önem arz etmektedir. Güçlendirme sürecinde bireylere, kararlı olmak, sorumluluk sahibi olmak, içten gelen gücü, özgüveni, benliği geliştirmek ve daha iyi bir gelecek için umut duygusu geliştirmek gibi değerler ve yetenekler inşa edilmektedir. Dolayısıyla güçlendirme süreci doğrudan bireyin bilgilendirilmesiyle de ilişkilidir (Lord ve Hutchison, 2009).

Sosyal Yatırım Yaklaşımı

Sosyal yatırım yaklaşımında, ebeveynlerin çocuklarına bebelikten itibaren bakım sağlamalarının sadece sevgi ve bağlılık kaynaklı değil, yaşlandıkları zaman çocuklarının kendilerine bakmaları için geleceğe yatırım gibi gördükleri savunulmaktadır. Ebeveynlerin bu yaklaşım tarzındaki tutum ve davranışlarının bazen çocuklarının bazen de yaşlının istismar edilmesi boyutuna ulaşabilmektedir. Çünkü çocukları tarafından bakım alan ebeveynler daha fazla sosyal hayatın içinde kalmak isterken, huzurevi, günlük bakım evi gibi kurumlara gitmek istememeleri kaynaklı yaşadıkları sosyal çevrede (ev ortamında) çocukları için çok fazla fedakarlıkta bulunmaktadır ve istem dışı ihmal ve istismara uğrayabilmektedirler (Jackson ve Hafemeister, 2013).

Bakıcı Stresi Teorisi

Yaşlı istismarını açıklamaya çalışan en yaygın yaklaşımlardan birisi de bakıcı stresi teorisi dir. Bu yaklaşım, fiziksel veya zihinsel olarak engelli, kendi bakımını kendisi gerçekleştiremeyen yaşlı bireylere uzun süre bakım veren bakıcıların üzerinde oluşan etkiye dayanan bir teoridir. Bu teoride bakıcı etkisi, bakıcının sorumluluk duygusundan kaynaklanan stres etmeni olabilmekle beraber bakıcının yaşlı bireye fiziksel olarak şiddet uygulamasına da sebep olabilmektedir (Bergeron, 2001).

Bakıcı stres teorisinde, bakıcının, baş etme becerileri, sorumluluk alabilme duygusu, bakımını üstlendiği bireye gönüllü olarak bakma isteği, mağdur izolasyon süreci ve destekleyici hizmetlerdeki yetersizlik gibi iç ve dış faktörler de önemlidir. Bu yaklaşımda yaşlı bireyin güçsüz durumdaki eşinin bakım verici olması beraberinde eş istismarına da dönüşebilmektedir (Bergeron, 2001; John, 2015).

Sosyal Öğrenme Yaklaşımı

Kuşaklararası yaklaşım olarak da bilinen sosyal öğrenme yaklaşımı, nesilden nesile devam eden öğrenilmiş davranışları taklit etmeye dayalı bir yöntemdir. Bu öğrenme yaklaşımında çocuklar şiddet olgusuna, strese tepki olarak mağdur kaldıklarında, şiddet davranışını kabul edilebilir bir gerekçe olarak değerlendirmektedirler. Yaşlı istismarı olayında ise, istismar edilen çocuk gelecekte ebeveynlerine istismarda bulunduğu, mevcut davranışını geçmişte yaşadıklarının gerekçesi olarak görüp kabul edilebilir hale getirebilmektedir (Momtaz vd., 2013). Bununla birlikte sosyal şartlar değişikliğe uğradığında, örneğin yaşlı eşlerden biri hastalandığında veya genel durumu bozulduğunda, daha önce istismara uğrayan eşin, hasta eşine istismar uygulaması bu yaklaşım içinde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşımda, ebeveyn veya partner tarafından istismar edilen bireyin (çocuk veya eş) şiddet döngüsünü bir şekilde sürdürdüğü görülmektedir (Momtaz vd., 2013; Jackson ve Hafemeister, 2013).

Ekolojik Perspektif Kuramı

Ekolojik perspektif kuramı, istismar edilen yaşlı bireyin çevresindeki insanlara odaklanıp bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Ekolojik perspektif kuramı, sosyal hizmet uzmanları açısından özellikle huzurevlerinde kalıp daha sonra kurumdan ayrılan yaşlıların çevrelerine uyum sağlamasına odaklanmaktadır ve yaşlının yeni çevresine uyumunun önemli olduğunu vurgulamaktadır (Kirst-Ashman ve Hull, 2009). Bu kuramda, yaşlı bireylerde sosyal çevrenin olumsuz etkilerinin, yaşlıların bağımsız ihtiyaçlarını sağlamaları için gerekli hizmet ve kaynakların yokluğunda ortaya çıktığını ifade etmektedir. Genellikle uygun fiyatlı ev, ulaşım ve ilaçlar sabit gelirle yaşamlarını sürdürmekte olan yaşlı bireyler için birer sorun olabilmektedir (John, 2015).

Sistemler Yaklaşımı

Bu teoriye göre; yaşanan sıkıntılar yalnızca yaşlı bireyin içinde yaşadığı sorunlardan kaynaklanmamaktadır, Aynı zamanda yaşlının ailesi, komşusu, bakıcısı, sağlık personelleri, hastaneler ve gündüz bakım merkezlerinden de kaynaklanmaktadır (IASW, 2011). Sistemler yaklaşımında, sosyal hizmet uzmanı yaşlı bireyin yaşadığı çatışmanın sebebini, nerede ortaya çıktığını değerlendirmeli ve söz konusu yaşlı bireyle sorunun kaynakladığı sistem arasında arabuluculuk yapması gerekmektedir.

SONUÇ

Toplum tarafından güçsüz, hasta, incinebilen ve başkasına bağımlı olarak görülen yaşlıların güçlendirilmesi nüfusun yaşlanmaya başladığı günümüzde büyük önem taşımaktadır. Yaşlı bireyler yaş ayrımcılığından kaynaklanan çeşitli sebepler (ihmal, istismar vb) nedeniyle güçsüzleştirilmektedir. Bu nedenle tabandan başlayarak adım adım çeşitli strateji ve politikalar düzenlenmek, yaşlı bireylerin güçlendirilmesine ilişkin çalışmalara yönelmek büyük önem taşımaktadır. Güçlendirme ile ilgili yapılan çalışmalar, yaşlı bireylerin özgüvenlerini geliştirme, beceri ve yeteneklerini keşfetme ve motivasyonlarını en üst seviyeye çıkarma gibi bireysel özelliklerini geliştirmektedir. Son yıllarda yaşlı bireyleri bir araya getirmek için düzenlenen çeşitli organizasyonlarda, yaşlı bireylerin yapabildikleri beceriler üzerinden güçlendirme faaliyetleri yapılmaktadır. Grup çalışmaları benzer tecrübeler ve güçsüzlüklerin paylaşılması, karşılıklı öğrenme, karşılıklı yardım ve sosyal katılımı sağlaması açısından faydalı sonuçlar doğurmaktadır. Diğer yandan yaşlının güçsüzleşmesine neden olabilen yaşlı istismar ve ihmali en büyük sorun toplum tarafından, sorunun farkında olarak veya farkında olmadan günlük hayatın bir parçası olarak kabul edilmesidir. Bu nedenle yaşlılar diğer dezavantajlı gruplara (çocuk, engelli vb.) göre daha fazla kendini koruyabilir olarak düşünülerek sorunun önemi azaltılmaktadır. Ancak, yaşlı istismar ve ihmali yönelik makro düzeyde çalışmaların sürdürülmesi ve toplumu bilgilendirici çalışmaların yapılması hız kazanmalıdır. Bununla birlikte, televizyon kanallarında, gazete, dergi, kongre ve panellerde kamu spotlarının, yaşlı ihmali ve istismarına dikkat çekici nitelikte olması sorunla mücadelede faydalı olacaktır.

Gebelik, doğurganlık çağındaki her kadın için olası ve son derece doğal bir fizyolojik durumdur. Anne karnında gelişen bebeğin sağlıklı doğması da annenin gebe kalmadan öncesinden itibaren yeterli ve dengeli beslenmesiyle son derece yakından ilişkilidir. Folik asit, başta nöral tüp defektleri gibi birçok hastalığın bebekte gelişmesini önlemektedir ve ülkemiz beslenme rehberinde de bahsedilmiştir. Aynı zamanda yapılan çalışmalarla da konjenital kalp rahatsızlıklarının da gelişmesi riskinin önüne geçtiği bildirilmektedir. Aile planlaması uygulamaları burada önem kazanmaktadır. Gebelik planlaması yapıldığında anne adaylarına diyetlerine ek günde 400 mcg folik asit desteği sağlanması ve gebeliğin ilk trimester süresince de bu desteğin devam ettirilmesi önerilmektedir. Özellikle gebelik öncesi folik asit alımının artırılması, folik asit içeren takviyelerin kullanılmasıyla yenidoğan bebekte konjenital kalp hastalıkları riskinin daha da düşürülmesi söz konusudur. Anne adaylarının gebelik öncesi hem folat içeriği yüksek sebze ve meyvelerden zengin beslenmesi, hem de folat takviyesi ile günlük folat alımını artırması beklenen sağlıklı doğum oranlarını artıracaktır. Konjenital kalp hastalıkları bebeklerde sıklıkla görülen, en sık ölüm sebebi olarak gösterilen ancak teşhisi zor yapılan bir sorundur ve gebelik düşünen anne adaylarının bu konuda bilinçlendirilmesi önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, daha çok çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

FİNANSAL DESTEK

Yazar tarafından finansal destek almadıkları bildirilmiştir.

KAYNAKLAR

- Akdemir, N., Görgülü, Ü., Çınar, İ. F. (2008). Yaşlı istismarı ve ihmali. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi, 15(1): 68-75.
- Altun, Ş. Ö. (2012). Yaşlı istismarı ve ihmali. II. Uluslararası ve VI. Ulusal Psikiyatri Hemşireliği Kongresi; 4-7 Ekim 2012; Erzurum, s.27-30.
- Bergeron, L. R. (2001). An elder abuse case study: caregiver stress or domestic violence? you decide. Journal of Gerontological Social Wor, 34(4): 47-63.

- Browne, C. V. (1995). Empowerment in social work practice with older women. *Social Work*, 40(3): 358-364.
- Donovan, K., Regehr, C. (2010). Elder abuse: clinical, ethical, and legal considerations in social work practice. *Clin Soc Work J*, 38(2): 174-182.
- Gülen, M., Aktürk, A., Acehan, S., Seğmen, M. S., Açıklan, A. ve Bilen, A. (2013). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22(3): 393-407.
- Hage, A. M., Lorensen, M. (2005). A Philosophical analysis of the concept empowerment; the fundament of an education-programme to the frail elderly. *Nursing Philosophy*, 6(4): 235-246.
- Hutchison, E. D. (2015). A life course perspective. Perigo, J. (Der.), *Dimensions of human behavior: the changing life course* (ss. 1-34). İndia: SAGE.
- Jackson, S. L., Hafemeister, T. L. (2013). Understanding elder abuse: new directions for developing theories of elder abuse occurring in domestic settings. U.S. Department of Justice Office of Justice Programs National Institute of Justice, 1-34
- John, A. (2015). Elder justice curriculum modules for MSW programs. Council on Social Work Education. American. 1-64.
- Kalınkara, V. (2014). *Temel gerontoloji yaşlılık bilimi*. (2. bs.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Karadakovan A. (2014). *Yaşlı Sağlığı ve Bakım*. (1.bs.). Akademisyen Tıp Kitabevi, Ankara.
- Kıssal, A. (2008). İzmir'de bir sağlık ocağı bölgesindeki yaşlıların istismar ve ihmalle karşılaşma durumları ve etkili olan etmenlerin incelenmesi. (Yüksek Lisans), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kirst-Ashman, K., Hull, G. H. (2009). *Understanding generalist practice* (5. bs.). Belmont, CA: Brooks/Cole
- Lord, J., Hutchison, P. (2009). The Process of empowerment: implications for theory and practice. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 12(1): 5-22.
- Momtaaz, Y. A., Hamid, T. A., İbrahim, R. (2013). Theories and measures of elder abuse. *Psychogeriatrics*, 13(3): 182-188.
- National Center on Elder Abuse. (1998). *The national elder abuse incidence study: final report*. Washington: National Aging Information Center.
- Öztunç, G. (2016). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(2):128-134.
- Shearer, N. B. C., Reed, P. G. (2004). Empowerment: reformulation of a non-rogerian concept. *Nursing Science Quarterly*, 17(3): 253-259.
- Smith, R. (2008). *Social work and power*. Palgrave. *Sociological Research Online*, 15(1): 4
- The Irish Association of Social Workers. (IASW). (2011). The role of the social worker with older persons. *Special Interest Group on Ageing (SIGA)*.
- Thompson, N. (2016). *Güç ve Güçlendirme*. Nika Yayınevi. Ankara.
- Turla, A., Yılmaz, E.M. (2007). Yaşlılıkta istismar ve ihmal. *Adli Psikiyatri Dergisi*, 4(4): 27-35.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022). İstatistiklerle yaşlılar, 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636> (Erişim tarihi: 10 Ocak 2023).
- World Health Organization. (2002). Toronto declaration on the global prevention of elder abuse. https://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_toronto_declaration_en.pdf?ua=1. (Erişim tarihi: 10 Ocak 2023).
- World Health Organization. (1999). *Man ageing and health achieving health across the life Spain*. Geneva.1-57.
- World Health Organization. (2017). *Elder abuse*. <http://www.who.int> (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2023).
- Yılmaz, M., Şara, E. (2014). Yaşlılık ve evde sağlık hizmetinde finansman. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 1(2): 122-123.